

פרשת זאת חקת התורה התשפ"ו

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

*Shiur is sponsored by Rabbi Michael and Jeri Laxmeter
for the refuah shleimah of their granddaughter Avigayil Sara bat Shaina Ahrona*

1. במדבר פרק כא פסוק טז - כ (פרשת חקת)

(י) ויסעו בני ישראל ויחנו באבית: (יא) ויסעו מאבית ויחנו בעני העברים במדבר אשר על-פני מואב ממזרח השמש: (יב) משם נסעו ויחנו בנחל זרד: (יג) משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי פי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי: (יד) על-כך יאמר בספר מלחמת ה' את-נהב בסופה ואת-הנחלים ארנון: (טו) ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב: (טז) ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את-העם ואתנה להם מים: ס (יז) אז ישיר ישראל את-השירה הזאת עלי באר ענוי-לה: (יח) באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם במחוק במשענתם וממדבר מתנה: (יט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על-פני הישימן: פ

2. במדבר פרק כ פסוק א - יג (פרשת חקת)

(א) ויבאו בני-ישראל פל-העדה מדבר-צון בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: (ב) ולא-היה מים לעדה ויקהלו על-משה ועל-אהרן: (ג) וירב העם עם-משה ויאמרו לאמר ולו גנענו בגנע אחינו לפני ה': (ד) ולמה הבאתם את-קהל ה' אל-המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: (ה) ולמה העליחנו ממצרים להביא אתנו אל-המקום הרע הזה לאו מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשמות: (ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל-פתח אהל מועד ויפלו על-פניהם ויבא כבוד-ה' אליהם: פ (ז) וינדבר ה' אל-משה לאמר: (ח) קח את-הפטטה וקהל את-העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל-הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן-הסלע והשקית את-העדה ואת-בעירם: (ט) ויקח משה את-הפטטה מלפני ה' כאשר צוהו: (י) ויקהלו משה ואהרן את-הקהל אל-פני הסלע ויאמר להם שמעו-נא המרים המן-הסלע הזו נוציא לכם מים: (יא) ויירם משה את-ידו ויך את-הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ס (יב) ויאמר ה' אל-משה ואל-אהרן יען לא-האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את-הקהל הזה אל-הארץ אשר-נתתי להם: (יג) הטה מי מריבה אשר-רכו בני-ישראל את-ה' ויקדש בם: ס

3. במדבר רבה (וילנא) פרשה יט סימן כה (פרשת חקת)

סימן כה - אז ישיר ישראל את השירה הזאת - השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים שנה, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, ומה ראה לכתב כאן, הענין הזה נדרש למעלה הימנו: על כן יאמר בספר מלחמת ה' את זהב (במדבר כ"א:י"ד) - שעשה להם הקדוש ברוך הוא אותות ונסים בנחלי ארנון פנסים שעשה להם בים סוף, ומה הם נסים של נחלי ארנון, אדם עומד על הר זה ומדבר עם חברו ביהר הזה, והוא רחוק ממנו שבעה מילין, והדרך יורד לתוך הנחל ועולה, ודרך של ישראל לעבר בתוך הנחל, נתפסו כל האמות לשם אכלוסין שאין להם סוף, ישבו מקצתן בתוך הנחל והנחל מלמעלן עשוי מערות, וכנגד המערות הר שפנגדו עשוי סלעים סלעים כגון שדים, שנאמר: ואשד הנחלים (במדבר כ"א:ט"ו). וכנסו האכלוסין לתוך המערות ואמרו כשירדו ישראל לתוך הנחל, אלו עומדין לפניכם שבתוך הנחל, ואלו למעלה מן המערות, ונהרג את כלם, כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום, לא הצריכו לירד למטה מן הנחל, אלא רמו להרים ונכנסו שדים של הר זה לתוך מערות ומתו כלם, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשו דרך פבושה ולא נודע אי זה הר נסמך לחברו, ואותו נחל מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לתחומי ארץ מואב, שנאמר: פי ארנון גבול מואב ובין האמרי (במדבר כ"א:י"ג), הר שבארץ מואב לא נודעו שבו המערות, והקר מארץ ישראל נודעו שבו הסלעים כמין שדים, ונסמך להר שפנגדו. ומפני מה נודעו, מפני שהוא מארץ ישראל. משל לשפחה שראתה בן אדוניה בא אצלה, קפצה וקדמה אותו וקבלתו. וכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורין, והבאר ירדה לתוך הנחל ומתגברת שם, ואבדה כל האכלוסין פדרך שאבד אותן הים, לכך הקיש: את זהב בסופה (במדבר כ"א:י"ד) לנחלי ארנון, ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל נסים הללו, אמר הקדוש ברוך הוא הריני מודיע לבני כמה אכלוסין אבדתי מפניהם, ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גלגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר, וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל ומוציאה איברים איברים. ומנין שהבאר הודיע בהן, שנאמר: ואשד הנחלים,

ומשם בארה (במדבר כ"א:ט"ו-ט"ז), וכי משם היתה נהלוא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם את הנסים, והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה: עלי באר ענו לה, ואמרו שירה עליהם. סימן כו - אז ישיר ישראל - מפני מה לא נזכר משה שם, מפני שנענש על ידי המים ואין אדם מקלס לאספקלטור שלו, ולמה שמו של הקדוש ברוך הוא לא נזכר בה, משל לשלטון שעשה סעודה למלך, אמר המלך אוהבי שם, אמרו לו, לאו, אמר אף אני הולך לשם. אף כף אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ומשה אינו נזכר שם אף אני איני נזכר שם.

4. כתר יונתן במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

הנה אז שבח ישראל את שבח השירה הזאת בזמן שהתכססה וחזרה הבאר שניתנה להם בזכותה של מרים עלי באר עלי באר היו מזמרים לה והיא עולה:

5. רש"י במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

עלי באר - מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה; ומנין שהבאר הודיעה להם? שנאמר "ומשם בארה", וכי משם היתה, ונהלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם? אלא שירדה לפרסם את הנסים; וכן אז ישיר... השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים ונהבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה לכתב כאן? אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו:

6. רש"י במדבר פרק כא פסוק כ (פרשת חקת)

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב - כי שם מת משה ושם בטלה הבאר; דבר אחר, פרוה נדיבי העם - כל נשיא ונשיא קשהיו חונים נוטל מקלו ומושף אצל דגלו ומתנהו, ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חנית כל שבט ושבט: במחקק - על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר "כי שם חלקת מחוקק ספון" (דברים ל"ג); ולמה לא נזכר משה בשירה זו? לפי שלקה על ידי הבאר, וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה, משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה, אמר אם אוהבי שם אני שם, ואם לאו אני הולך:

7. בכור שור במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז. כשנתנה להם אותו הבאר ישיר ישראל מחמת שמחה כי נהפכו ממות לחיים כי היו יריאים למות בצמא הם ומקניהם. אבל משה לא שר לפי שנכשל בו. עלי באר כך משוררים וצועקים עלי באר - עלי באר ענו לה צעקו לה כמו "וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם". ראש הפסגה - כתר גומו ריש רמתא: פסגה - לשון גובה, וכן (תהלים מח, יד) פסגו ארמנותיה, הגביהו ארמנותיה: ונשקפה - אותה הפסגה על פני המקום ששמו ישימון, והוא לשון מדבר שהוא שם; דבר אחר ונשקפה הבאר על פני הישימון, שנגנזה בניה של טבריא, והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים, והיא הבאר, כף דרש רבי תנחומא:

8. חזקוני במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז כשנתן להם לישראל את הבאר שרו ושירה זו לא הוזכרה בשעת מעשה לפי שעליה נענשו משה ואהרן וכשבא להזכיר את הבאר הזכיר גם את השירה,

9. ר' חיים פלטיאל במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר ישראל. אבל משה לא שר. יש במדרש לפי שאין אדם משביח לאספלטון שלו, פי' שונאו, והערוך פי' (שם השבחי) [שר הטבחים]. ולפיכך לא נזכר בו השם משל למלך וכו', אם אין אוהבי שם לא אלך אל הסעודה כו'.

10. דעת זקנים מבעלי התוספות במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר ישראל. אז כשנתן להם הבאר ישיר ישראל מתוך שמחה שהיו סבורים למות שם הם ומקניהם בצמא אבל משה לא שר כדפרש"י:

11. מושב זקנים במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר. לא נזכר שמו של משה בעבור שהוא לא שר, לפי שראה ברוח הקדש שעתיד ללקות עליו, ולפיכך לא אמר שירה עליו. וגם שמו של הב"ה לא נזכר עליו, משל לאוהבו של מלך שנעשה אריסטון והזמין את המלך, ולא הזמין את בן המלך, אמר המלך מאחר שאין בני סועד כאן, גם אני איני רוצה לסעוד כאן.

12. כלי יקר במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר ישראל את השירה הזאת. מאחר שלא נאמר אז ישיר משה ובני ישראל, ועוד שלא שרו השירה הזאת בתחילת ארבעים שמע מינה שבני ישראל אמרו שירה זו על משה שחזרה הבאר בזכותו אחר שפסקה במיתת מרים, ומטעם זה לא נזכרה מרים בשירה זו ונזכר משה שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק, ואין

מחוקק אלא משה שנאמר (דברים לג כא) כי שם חלקת מחוקק ספון. ובתענית (ט א) מסיק שחזרה בזכות משה. כי מתחילה היה המן בזכות משה שקיבל התורה כי לא ניתנה התורה כי אם לאוכלי המן (תנחומא בשלח כ) שנאמר (שמות טז ד) למען אנסנו הילך בתורתך, והבאר שהיה מספיק להם כל צורכיהם בזכות מרים שאחזה במדת גמילות חסדים, שכן נאמר (שם א יח) ותחיין את הילדים שהיו מספיקין להם מזון וכו', וענני כבוד אשר שם כבוד השכינה בזכות אהרן שגרגם השראת השכינה על ידי הקרבנות, ובזכות התורה חזרו שלושתן. לכך נאמר באר אשר חפרוה נדיבי עם שאחזו במדת גמילות חסדים ובזכותם היתה הבאר מאז ומקדם, עכשיו חזרה במחוקק בזכות משה ובזכות התורה הרמוזה בפסוק ומדבר מתנה וממתנה נחליאל כמו שדרשו חז"ל בעירוובין (נד א), דאם לא כן קשה מה ראו על ככה לדרוש פסוקים אלו על התורה ומה ענין שבח התורה אל שירת הבאר אלא לפי שחזרה הבאר בזכות התורה שקיבל משה. וזה פירוש נכון וברור:

13. אור החיים במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר ישראל וגו'. צריך לדעת שירה זו מה טיבה, גם למה לא אמרו שירה על המן כמו שאמרו שירה על המים, גם כל הפרשה צריכה ביאור, ואפשר כי שירה זו על התורה אמרוה, ובזה גם כן לא נקרא תגר על הדור ההוא למה לא שוררו שירה חדשה כשנתנה להם תורה מורשה אשר לה נאווה תהלה, כי ודאי היא זאת שירת התורה שנקראת באר מים, נקראת באר על שם המקור שהיא שכינה עליונה שנקראת באר, גם (מים) לפי שהתורה נמשלה למים, ואמרו עלי באר לשון עליה כי לא על באר שלמטה הם אומרים אלא על באר עלי פירוש עליון, ענו לה על דרך אומרו (שמות טו) ותען להם מרים שהוא דרך השיר:

14. פרדס יוסף החדש במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

וראה בהגדה של פסח מבית לוי (ה"א עמ' ש"ט - ש"י) שהביא בשם הגאון בעל בית הלוי זצ"ל שהשיב לא' ששאלו מדוע שירת האזינו היא הארוכה ביותר מהשירות בתורה (מ"ג פסוקים). שירת הים אחריה (י"ט פסוקים) ושירת הבאר רק ד' פסוקים, והשיב, "אמרי אינשי: הרב בעצמו יודע היטב, הרב עם התלמידים יחדיו כבר יודעים פחות מזה ואילו התלמידים לעצמם יודעים מעט בלבד. לפי זה שירת האזינו אשר משה רבנו ע"ה אמרה לבדו היא ארוכה מאד, שירת הים שמשה ובני ישראל אמרוה קצרה ממנה, ואילו שירת הבאר שנאמר בה 'אז ישיר ישראל' - התלמידים לבדם, נתקצרה ביותר" ... ע"כ.

15. מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

על כן יאמר בספר מלחמת ה'. זה ספר ואלה שמות, שבו כתוב המלחמה שעשה הקדוש ברוך הוא עם מצרים, והמלחמה שעל הים, שנאמר ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שמות י"ד י"ד), זו מלחמת הים, כי ה' נלחם להם במצרים (שם שם כ"ה), זו מלחמת מצרים, מה כתיב שם, כמו שעשה להם הקדוש ברוך הוא על ים סוף, שנאמר עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית (שמות ט"ו ט"ז). עד יעבור נחלי ארנון עד יעבור את הירדן, לכך נאמר את והב בסופה, את אשר יהב בסוף כן יעשה בנחלי ארנון, ומה נסים נעשה להם בנחלי ארנון, כי כששמעו אמוריים שישראל רוצים לעבור נחלי ארנון, והיו שם מערות ונטמנו שם אמוריים וחשבו בלבם כשיעברו ישראל נעשה עמהם מלחמה ונהרגם, והם לא ידעו כי הארון היה הולך עמהם, ומשפיל ההרים לפניהם, כאשר הגיע לשם היו שני הרים דומים כמו שני שדיים, והכניסם הארון במערות ונהרגו כולם, והיינו דכתיב ואשד הנחלים, אלו שני ההרים אשר נטו לשבת ער, ואותו הר נשען אל גבול מואב, ...

16. כתר יונתן במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

על כן יאמר בספר התורה ששם כתובים מלחמות של יי את והב שהיו בסערה של צרעת וגורשו בסוף המחנה הם בשרו את ישראל שאדום נחבאו בין ההרים לארוב ולכלות עם בית ישראל ואדון עולם רמז להרים וקרבו זה לזה ומתו ודמיהם היה ניגר [נמשך] בנחל סמוך לארנון:

17. תרגום אונקלוס במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

על פן יתאמר בספרא קרבין עבד יי על ימא דסוף וגבורין על נחלי ארנון.

Therefore it is said in the Book of the Wars, That which the Lord did by the Sea of Suph, and the great deeds which (He wrought) by the torrents of Arnon,

Therefore, it is said in the Book of the Wars of Hashem: "Vahev by storm, along with the wadis of Arnon,

18. בעל הטורים במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

את והב בסופה. ה' בסופה ובשערה דרכו (נחום א ג). זהו שתרגם אונקלוס בסופה, כשיזכירו נסי ים סוף כדכתיב ה' בסופה וגו' וסיפיה דקרא (שם שם ד) גוער בים ויבשהו, הכא נמי איירי ביבושת ים סוף:

19. פרשגן במדבר כ"א:י"ד - הרב רפאל בנימין פוזן 1942-2016

א. לפי פיסוק הטעמים "על-כן יאמר בספר מלחמת ה' את-נהב בסופה ואת-הנחלים ארנון", המשפט "את נהב" וכו' הוא קטע מתוך "ספר מלחמת ה'". ואולם במשפט זה חסרים נושא ונשוא. אונקלוס תרגם בניגוד לטעמים, ניתק את תיבת "ספר" מ"מלחמות" והוסיף תיבת "[ד]עבד": "על כן יתאמר בספר: קרבין עבד ה' על ימא דסוף וגבורין על נחלי ארנון". כדרכו בתרגומי שירה, מפרש אונקלוס ביטוי סתום על-ידי כך שהוא שומר בתרגום על מילה אחת מן המקור ואת האחרות הוא "מתרגם" ללא זיקה למקור, אך עיין בהערה הבאה.

20. רש"י במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

על כן - על חנה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמת ה' — כשנספריים נסים שנעשו לאבותינו וספרו את נהב וגו': את והב - כמו את נהב, כמו שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן יהב ונהב, ונהי"ו יסוד הוא, כלומר את אשר נהב להם ונהרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון - כשם שנספריים בנסים ים סוף, כך יש לספר בנסים נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים, ומה הם הנסים?

רשב"ם במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

(יד) על כן יאמר - על אילו המסעות שחזרו לאחוריהם והקיפו את ארץ אדום. כדכת' ונסב את הר שעיר ימים רבים, וחזרו עד שפגעו בבאר שכת' למעלה, אז יאמר בספירת דברים ששיבחו להקב"ה והזכירו ניסי ים סוף וניסים שנעשו בנחל ארנון ובאר, וגם אז ישיר ישראל בראותם עתה את הבאר, כי מתחלה לא אמרו שירה עליו לפי שאז נענשו עליה משה ואהרן:

21. אבן עזרא במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

בספר מלחמת ד' - ספר היה בפני עצמו, ושם כתוב מלחמות ד' בעבור יראיו. ויתכן שהיה מימות אברהם, כי ספרים רבים אבדו, ואינם נמצאים אצלנו, כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל, ושירות שלמה ומשליו. את והב בסופה - מלחמות היו בימים הקדמונים במקומות הנזכרים.

22. בכור שור במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

על כן. שנצח סיחון את מלך מואב יאמר בספר מלחמת ה', ספר היה כמו דברי הימים שהיו כותבים בו מלחמות שבין אומה לאומה, והנצחון שהקב"ה היה עושה לאומה על חברתה, וכתוב בו לענין מלך מואב את והב בסופה "אתוהב" תיבה אחת היא, והוא כמו "בהתודע יוסף אל אחיו"³¹, שהוא מן ידע, וכמו כן "אתוהב" כמו אתיהב, כמו "כי לא ניתן להם נחלה"³², דמתרגמ' ארי לא יתיהיב³³, כלומר ניתן מלך מואב בסופה וסערה שהיה נצוח. ואת הנחלים ארנון ועם הנחלים היה ניצוח שלקח' כל ארצו עד הנחל.

23. רמב"ן במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

(יד - טו) ודרך הפשט בספר מלחמות ה', שהיו בדורות ההם אנשים חכמים כותבים ספר המלחמות הגדולות, כי כן בכל הדורות, ובעלי הספרים היו נקראים מושלים, שנושאים בהם משלים ומליצות, והנצחונות הנפלאים בעיניהם מיחסים המלחמות ההם לה' כי לו המה באמת. והנה גבורת סיחון במואב היתה נפלאה בעיניהם, וכתובה בספר, ואמרו בה מליצות את והב בסופה - וגו', ונשאו בה משל (להלן פסוק כז) בואו חשבון וגו'. ושם עיר אחת מן הערים שהיו למואב והב. ואשד הנחלים - מדרון הנחל שהנחלים נגרים ונמשכים, מן אשדות הפסגה (דברים ג יז), וכן ההר והנגב והשפלה והאשדות (יהושע י מ). בסופה - מן בסופה ובשערה (נחום א ג). והנה כאשר לכד סיחון ערי מואב כתבו המושלים בספר שקראו מלחמות ה', את והב בסופה, או שכתבו נלחם ה' את והב בסופה, ואת הנחלים אשר לארנון ושפך הנחלים אשר נטה למושב ער ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה, כי בא עליהם סיחון פתאום פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה, וכן אמרו (להלן פסוק כח) כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון וגו': והנה הכתוב מביא ראיה מספר המלחמות, כי ארנון הוא גבול מואב ואסור לישראל, והנחלים וכל האשדות עד ארנון מותרין להם, כי סיחון לקח ממלך מואב כל ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל, ונשאר ארנון למואב והוא יגבול בו, כדכתיב (דברים ג טז) ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול, וכן אמר יפתח (שופטים יא יח) ויחנן בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב:

24. ר' חיים פלטיאל במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

על כן יאמר בספר מלחמות. תימה איזה ספר נקרא ספר מלחמות יי, ועוד מאי על כן דהוא נתינת טעם כמו כי מאיש לוקחה זאת על כן יעזוב איש, וכיוצא בהם, על כן לא יאכלו, על כן לא יבא עור ופסח. ותמ"ה דהוא נתינת טעם ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום, וכתוב כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי אם כן משמע דים סוף

ואדום ומואב ואמורי וסיחון סמוכים זה לזה, על כן יאמר בספר מלחמות יי, דהיינו שירה, ונקראת מלחמת מצרים מלחמת יי דכתיב כי יי נלחם להם במצרים, וכתיב התם אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען, א"כ משמע דמצרים ואדום ומואב וכנען סמוכין זה לזה.

25. מושב זקנים במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

בספר מלחמות ה'. פירש הרי"ה, זהו ספר ואלה הדברים שיש בו מלחמות ונצחונות של ישראל, כגון (דברים ב' י"ב) ובשעיר ישבו החורי לפני' ובני עשו ירשום, וכן (שם שם כ"ג) כפתורים השמידום, וכלם הגבורים הורישו החלשים, אבל ישראל הורישו את הגבורים.

26. רש"ר הירש במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

"ספר מלחמת ה'" - כעין "ספר הישר" (יהושע י, ג; שמואל ב' א, יח) - מוכיח שלא היתה חסרה פעילות ספרותית בישראל בימי משה, אלא אנשים בעלי רוח - אלה הם, כנראה, "המשלים" של פסוק כז - שרו על העלילות שהיו עדים להן ורשמו אותן לדורם ולדורות שלאחריהם. יחד עם זה מוכח מכאן שספר ה' הקדוש של התורה לא נתלקט מתוך רשימות מסוג זה, שאם כן, היה המלקט המדומה מציין את מקורותיו גם במקומות אחרים, כדרך שלא העלים את מקורו כאן. אלא מובאה זו, שנתקבלה בספר ה' מתוך ספר מלחמות ה', מעידה על טיבו של הספר ההוא והיא באה ללמדנו שיש ערך גם לרשימות הכלולות באותו ספר, וראוי לאומה לשים לב אליהן.

27. מהרי"ל דיסקין במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון. ועיין בתרגום אונקלוס שתירגם על כן יתאמר בספרא קרבין דעבד ה' על ימא דסוף וגבורן דעל נחלי ארנון. וכן הוא בתרגום ירושלמי. והקשה רבינו זצ"ל, דלמה הזכיר פה את הנסים של קריעת ים סוף, ופירש רבינו זצ"ל, דהתרגום מפרש שספר מלחמות ה' הוא ספר שמות שהוא נקרא ספר מלחמות ה' יען כי בו הוזכר איך שפרעה רדף אחרי בני ישראל ברכבו ופרשיו ורצה להלחם עמהם, כמאה"כ אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל וגו', וכן בספר שמות נזכר בו איך שבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ושמה כתוב בהשירה של אז ישיר תפול עליהם אימתה ופחד וגו' עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קנית, תביאמו ותטעמו וגו' ולמה כתוב ב' פעמים עד יעבור ועיין בדחז"ל (ברכות ו א) ופי' התרגום דעד יעבור הראשון הוא עד שיעברו את ים סוף, ועד יעבור השני הוא עד שיעברו את נחלי ארנון שבשניהם היו נסים ונפלאות רבות וגדולות שנהרגו בהם אויביהם ושונאיהם של ישראל, עד שבאו לאה"ק כמ"ש אח"כ תביאמו ותטעמו וגו', יהי רצון שיתקיים בנו כן, ובמהרה יעשה ה' עמנו נסים וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו ה' נפלאות אמן.

28. פרדס יוסף החדש במדבר פרק כא פסוק יד (פרשת חקת)

[קנז] בספר מלחמות ה'. הנה מהו "ספר מלחמות ה'" מצינו כמה ביאורים. בתרגום יונתן כאן: על כן יתאמר בספר אורייתא דתמן כתיבין קרביא דה' וכו' ע"כ. הנה דזה קאי על ספר התורה שבו כתובים מלחמות ה', אך לא פי' בתרגום על איזה ספר בתורה הכוונה. ובפי' הרוקח פי' דקאי על ספר דברים, משנה תורה, שבו כתובים מלחמות ה' ע"ש באריכות בדבריו וכ"כ במושב זקנים בשם הרי"ה ע"ש. אך בפרושי ר' חיים פלטיאל ז"ל כותב דקאי על חומש שמות שבו נזכרת שירת הים וכל מלחמת מצרים בבני" ומלחמה זו נקראת מלחמת ה' ע"ש. וגם מהרי"ל דיסקין זצ"ל בפי' עה"ת כאן האריך דהכוונה על ספר שמות שנקרא ספר מלחמות ה' ע"ש באריכות והוא כדברי ר' חיים פלטיאל ז"ל הנ"ל. אך ברמב"ן כאן פי' דבר חדש, שמש"כ "ספר מלחמות ה'" ר"ל, שהיו בדורות ההם אנשים חכמים, כותבים סיפור המלחמות הגדולות וכו' ע"כ וזה הפי' ספר מלחמות ה' ע"ש ברמב"ן. וברבינו בחיי הוסיף: כי ספרים רבים אבדו ממנו בגלות ואינם נמצאים אצלנו, כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ע"כ. וכן הביא בחזקוני כאן, וכן הביא ברמב"ן (שמות י"ז, כ"ד) בשם האבן עזרא ע"ש וכן הוא בפענח רזא כאן ובספורנו ע"ש. וכן הוא בספר הישר (פר' בשלח) שמשנה רבינו ע"ה כתב על ספר כל מה שעבר על בני" מאז יציאתם ממצרים, כל סדרי המלחמות ומעשיהם ע"ש היטב, וראה בתורה שלמה כרך י"ט במילואים (סי' ל"ג פרק ד עמוד שנ"ג) שהאריך הרבה בענין זה. (וראה בספר בעי חיי על הרבינו בחיי שהאריך בנידון עוד ספרים רבים שהיו ונאבדו ע"ש דברים חשובים). והנה במה שקראו לזה "ספר" - ספר מלחמות ה', י"ל עפ"י דברי רש"י (בראשית ה, א) עה"פ זה ספר תולדות אדם וגו' וז"ל: זו היא ספירת תולדת אדם וכו' ע"כ. וא"כ אין הביטוי ספר מתייחס ממש לספר ודו"ק וע"ש באור החיים. ובאבות (פ"ב מ"א): וכל מעשיך בספר נכתבים וע"ש בתפארת ישראל ודו"ק.

29. מנחת שי במדבר פרק כא פסוק יז (פרשת חקת)

אז ישיר: פ' סתומה.

30. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טז עמוד ב

אמר רבי חנינא בר פפא דרש רבי שילא איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות ארית על גבי לבינה ולבינה על גבי ארית. חוץ משירה זו ומלכי כנען שארית על גבי ארית ולבינה על גבי לבינה מאי טעמא שלא תהא תקומה למפלתן.

31. בית הבחירה למאירי מסכת מגילה דף טז עמוד ב

... ואף על פי שאף שירת האזינו היא בדרך זו כשירת בני המן לא דברו כאן אלא בשירה הנעשית על נס:

32. תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק ג הלכה ז

כל השירות טעונות ברכה לפניהן ולאחריהן. אישתאלת לרבי סימון. אמר לון רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי. אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדיברות וקללות [שבתורת פהנים וקללות] שבמשנה תורה. אמר רבי אבהו. אני לא שמעתי. נראין דברים בעשרת הדיברות. רבי יוסה בירבי בון. תומנתי פסוקיא אחרניא דמשנה תורה טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן. בלא כה אין הפותם והחומם בתורה מברך לפניה ולאחריה. לכן צריכה. ראש חודש שחל להיות בשבת. אמר רבי יוסי בירבי בון. שירת הלויים לא יפתחו לה מששה קריאות. סימנה הזיו"ו ל"ך. רבי זעורה רבי ירמיה בשם רב. [שירת הים] ושירת דבורה נכתבים ארית על גבי לבינה ולבינה על גבי ארית. עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין ארית על גבי ארית ולבינה על גבי לבינה. דכל בינין דכן לא קאים. מאי קדון. למפנה [או] לעיפוב.

33. שולחן ערוך יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רעה סעיף ג - ה

סעיף ג - (ב) כתב השירה כשאר הכתב, או שכתב שאר הכתב כשירה, פסול. (ד) ודוקא שכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור, אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו, לא פסול, ובלבד שיהא <א> אריח (ד*) על גבי לבינה.

סעיף ד - (ה) שירת הים כותבים אותה (ה) בשלשים שיטות. <ב> שטה ראשונה, כדרכה, (ט) ושאר שיטות, אחת מניחין באמצע ריוח אחד, ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצע, עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש, ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח.

סעיף ה - (ו) צורת שירת האזינו, כל שיטה יש (ו) באמצע ריוח אחד, ונמצאת כל שיטה חלוקה לשתיים, וכותבים אותה בשבעים שיטות.

34. עלי תמר מסכת מגילה פרק ג הלכה ז הרב ישכר תמר 1896-1982

ר"י ספרא דגופתא נחת להכא, חמא לבר אבונא ספרא קרי שירת הבאר ומברך לפניו ולאחריה. א"ל ועבדין כן, א"ל ואדיין את לזו. כל השירות טעונות ברכה לפניהם ולאחריהם אישתאל לר' סימון וכו'. מבואר בזה שהיו בזה מנהגים שונים, דבטבריה היו מברכין על שירת הבאר כמו על שירת הים. אולם בגליל העליון לא היו מברכין. וכן לא היו מברכין בדרום א"י ביהודה כמ"ש ר"ס. שכידוע היו ג' מחוזות אלו חלוקים במנהגיהם, עיין תענית פ"ד ה"ו דרומאי נהגין חגה, צפורה נהגין חדשה, טיבראי נהגין שבתה, ובכפתור ופרח פ"ו כתב מסתברא שזהו יהודה, גליל העליון וגליל התחתון ע"כ. ועיין מ"ש בסוכה פ"ב ה"ה. ונ"ל בטעם חלוקת המנהגים בזה שבטבריה וכנראה בכל הגליל התחתון היו אומרים ששירת הבאר דינה כדין שירת הים. שהרי כתיב אז ישיר ישראל את השירה הזאת. ...

וצ"ב למה שירת הבאר לא נכתבה כשירת הים והא כתיב אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה, ואפילו כשירת האזינו בשני חצאי שיטין לא נכתבת ואפילו בדיעבד ולא עוד אם כתבה כשירה וודאי שהיא פסולה וכמ"ש בשבת ק"ג: כתבה כשירה תגנו, ונ"ל דה"ט עפ"י שאמרו במדבר רבה פרשת חוקת, אז ישיר ישראל מפני מה לא נזכר משה שם מפני שנענש ע"י הבאר ואין אדם מקלס לאיספקלטור שלו, ולמה שמו של הקדוש ברוך הוא לא נזכרה בו משל לשלטון שעשה סעודה למלך אמר המלך אוהבי שם אמרו לא לאו אמר אף אני איני הולך לשם אף כך אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ומשה אינו נזכר שם אף אני איני נזכר שם, ע"כ. וברבינו בחיי שם ז"ל, ועל דרך המדרש אז ישיר ישראל את השירה הזאת היה לו לומר את השירה הזאת לה' ושיזכיר ג"כ שמו של משה כמו שמצינו שירת הים, אבל מפני שלקה משה ע"י הבאר הזאת ובשבילה נגזר עליו שלא יכנס לארץ לכך לא נזכר שמו של משה בשירה זו לפי ששירה זו סיפור שבחים של באר וכיון שנענש משה על ידו איך ישבחנו אין אדם מקלס לאספקלטור שלו, ומתוך שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקדוש ברוך הוא משל למה"ד למלך שזמנוהו לסעודה אמר אם אין אוהבי שם איני הולך, ועפ"י ז' מובן שאחרי שבשירת הבאר לא השתתף הקדוש ברוך הוא כביכול ולא משה לא נתנו לה המעלה המיוחדת להכתב כשירה מפני שפגמה בצידה שרק ישראל שרו אבל לא משה וגם הקדוש ברוך הוא כביכול לא רצה להשתתף בה...